

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора мистецтвознавства, професора кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва

Урсу Наталії Олексіївни

на кваліфікаційну наукову працю **Худякової Анастасії Геннадіївни**
з теми **«Український стінопис ХХ – поч. ХХІ ст.: особливості розвитку
національної моделі»**

представленої на здобуття ступеня доктора філософії (Ph.D) за спеціальністю
023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

1. Актуальність теми дисертації обґрунтовується назрілою необхідністю усвідомити та систематизувати існуючий корпус відомостей, пошуків та досягнень у царині українського стінопису як однієї з найважливіших частин нашої художньої культури ХХ – поч. ХХІ ст. В українському монументальному малярстві налічується чимало високомайстерних творів, історико-культурна цінність яких виходить за межі національної. Недостатньо розглянутою залишається творчість українських нонконформістів у сфері мистецтва мозаїки на тинку 1960-х – 1970-х рр., їхніх авторських технік та творчість видатних українських митців-монументалістів 1980-2000-х рр., а також розписи на антивоєнну тематику сучасних представників муралістського руху в Україні. Але найбільшого ускладнення проблема набуває через недостатнє збереження цих пам'яток, особливо на наших теренах, охоплених радянською системою відношення до предметів і творів мистецтва. Актуальність обраної тематики не викликає сумнівів, оскільки в наукових пошуках дослідників України відчувається гостра нестача необхідних розвідок про вплив об'єктивних та суб'єктивних змін, глобалізації і сучасних технологій на створення українського стінопису. Водночас, дотепер в науці не отримано вичерпних розробок, чітких методичних матеріалів та логічно послідовних техніко-технологічних принципів становлення і розвитку національної моделі українського стінопису.

Тому, можна із впевненістю констатувати, що дисертація А. Худякової, яка позитивно впливає на процес утвердження національного теоретико-

практичного підґрунтя даної проблеми та її розвитку у вітчизняній практиці створення цінних художніх об'єктів, є надзвичайно актуальним кроком, особливо у ці важкі для України часи.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Тема дисертації виконана і узгоджена в межах проблематики наукових досліджень кафедри теорії і історії мистецтв та кафедри монументального живопису Харківської державної академії дизайну і мистецтв по підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації та в межах держбюджетної теми «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний номер 0117U001521) і згідно з планом наукової роботи кафедри теорії і історії мистецтв над темою «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтвознавства доби постмодернізму: універсальне й специфічне» (протокол № 12 від 22.02.2022).

3. Ступінь обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків та рекомендацій. Обґрунтованість висновків та рекомендацій забезпечується тим, що вони походять із отриманих емпіричних досліджень представленої кваліфікаційної праці. Базові положення розвідок апробовані виступами (та отримали підтримку) на міжнародних наукових конференціях. У цілому можна вважати, що наукові положення, висновки та підходи, розвинуті в дисертації, є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки спираються на узгодження отриманих результатів з роботами інших авторів, а також практичну діяльність здобувачки. Повнота викладу результатів дисертації міститься в опублікованих працях та практичному підтвердженні висунутих постулатів (власноруч виконаних авторкою муралів). Основні наукові результати роботи подані у достатньому обсязі – певній кількості наукових публікацій, серед них 3 статті, які відповідають вимогам МОН України щодо публікацій здобувача ступеня доктора філософії (у фахових виданнях України), 1 – в іноземному науковому періодичному виданні Web of Science, 11 – у збірках матеріалів і тез наукових конференцій.

4. Наукова новизна результатів дослідження міститься у всебічному розгляді теоретичних і технологічних засад створення монументальних розписів у просторових вимірах та взаємозв'язках, що суттєво змінює уявлення про симбіоз духовного, культурного, практико-мотиваційного мистецького життя країни. Можна з впевненістю констатувати новітній характер представлених розробок, де глибинно розглянуті передумови виникнення та основні тенденції розвитку мурал-арту в світовому і вітчизняному образотворчому мистецтві; висвітлені мистецькі технології виконання муралів зарубіжними й українськими митцями у різних техніках; створена основа понятійно-категоріального апарату сучасного мурал-арту; оприлюднені сленгові та професійні терміни, якими користуються художники.

5. Наукове і практичне значення отриманих результатів. Позитивним моментом є те, що дисертація базується на результатах реально створених об'єктів мистецтва, виконаних власноруч монументальних розписах, які достеменно підтверджують теоретичні положення, висунуті авторкою. Докладно подано методологію технологічних процесів виконання муралів. Одержані результати мають теоретичне та практичне значення, бо являють комплексне наукове дослідження українського стінопису межі ХХ та ХХІ ст. у контексті пошуку особливостей розвитку національної моделі. Положення і висновки дослідження можуть бути впроваджені в узагальнюючі праці з історії українського мистецтва, при проведенні аналогічних та споріднених досліджень, у контенті підручників, навчальних посібників, методичних розробок, навчально-професійних мистецьких програм. Варто відмітити їх важливість під час використання у практичній діяльності студентів у процесі підготовки фахівців за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація тощо.

6. Висвітлення результатів дослідження. Отримані наукові результати є розв'язанням поставлених у роботі завдань, серед них авторкою *вперше* подано теоретичне осмислення чинників, що вплинули на розвиток

національної моделі в українському стінописі; доведено, що обставинами і мотивами до пошуків національного стилю та ролі в цьому процесі мистецтва українців було поширення національно-визвольного руху; виявлено особливості розвитку муралізму в Україні, розкрито імена як українських, так й іноземних майстрів вуличного мистецтва, особливості змісту образів та стилістики окремих авторів; вперше розглянуто особливості технології доповненої реальності на прикладі арт-об'єктів та муралів та проаналізовано сучасні творчі проекти в доповненій реальності за останні роки; виявлено вплив діджиталізації сучасного світу на збагачення міського простору AR-об'єктами та муралами.

Отже, ознайомлення зі змістом дисертації А. Худякової надає підстави для констатації, що подана кваліфікаційна праця є оригінальним дослідженням проблеми, яка представлена на захист. Сформульовані положення на сторінках рукопису дисертації загалом можна вважати новими і обґрунтовано структурованими за рівнем новизни.

7. Оцінку змісту дисертації та її завершеності сформовано на підставі ознайомлення з повним текстом дисертаційного дослідження А. Худякової «Український стінопис ХХ – поч. ХХІ ст.: особливості розвитку національної моделі». Обрану авторкою структуру роботи оцінюю позитивно. Наукова праця складається із анотації, списку публікацій здобувачки за темою дослідження, змісту, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, викладених на 139 сторінках. Список використаних джерел містить 209 позицій. Додатки – список і альбом ілюстрацій (124 позиції). Повний обсяг праці – 348 сторінок.

Відповідно до усталених вимог **вступ** дисертації охоплює декілька важливих структурних елементів. Йдеться про обґрунтованість актуальності теми, її зв'язок зі спорідненими науковими дослідженнями. Також визначено науковий категоріальний апарат: об'єкт і предмет праці, виокремлено наукову новизну отриманих результатів. Охарактеризовано методологічну основу дослідження, розкрито теоретичне й практичне значення підсумкових

результатів, відображено форми апробації змісту дослідження, кількість публікацій та структуру.

У **першому розділі** розвідок розглянуто й систематизовано джерельну базу, виокремлено ключові поняття й розроблено періодизацію дослідницької проблеми. Зокрема, проведено аналіз дослідженості монументального стінопису в українських та закордонних виданнях. Аналіз історіографії довів, що у сучасному мистецтвознавстві тема розвитку національної моделі в українському стінописі ХХ – поч. ХХІ ст. детально ще не вивчалась і порушувалась лише фрагментарно.

Підсумовуючи першій розділ, авторка доходить слушного висновку, що опрацювання літературних джерел в бібліотеках, а також творів стінопису ХХ – поч. ХХІ ст. в музеях, міському просторі дало можливість створити необхідну джерельну базу для вивчення особливостей розвитку національної моделі в мистецтві українського стінопису даного періоду на тлі суспільно-політичних катаклізмів та тенденцій культурно-художнього розвитку в Україні та світі.

Другий розділ висвітлює розроблену авторську методику аналізу термінологічного апарату, який стосується стінопису поч. ХХ ст. в Україні та світі. Виявлено, що поняття «монументалізм», «монументальний живопис», «монументальне мистецтво» пов'язані з радянською ідеологією і застосовуються з кінця 1910-х років на теренах колишнього СРСР, до якого тоді входила й Україна. Натомість в мистецтвознавстві Заходу цих понять немає, а замість них вживалися терміни «мурал», «муралізм». Дисертантка констатує, що «український монументалізм» та мексиканський муралізм мали свої спільні особливості та унікальні риси і є явищами світового масштабу, хоча «український монументалізм» у порівнянні з Мексикою мав значно менше можливостей для вільного вираження мистецького задуму внаслідок обмежень свободи творчості. Акцентовано, що хоча неовізантизм М. Бойчука є одним з варіантів стилю модерн, але разом з тим бойчукізм усотував і риси авангардного руху.

У третьому розділі авторкою виявлено, що деконструкція монументалізму і відновлення пріоритету станкових форм перед пов'язаними з архітектурою і зверненими безпосередньо до широких народних мас творів настінного розпису в радянській Україні, супроводжувалась насильницьким насадженням соцреалізму. Зафіксована заборона сакрального живопису ще з кінця 1910-х рр., він продовжував свій розвиток в 1930 – першій половині 1940-х рр. на Заході України, а з остаточним встановленням там радянської влади його розвій підхопили представники української мистецької діаспори у світі. Дисертантка слушно констатує, що після завершення німецько-радянської війни, яка розпочалась невдовзі після піку сталінських репресій у 1937-1938 рр., монументалістика радянської України переживає стан маргіналізації, а з початком другої половини ХХ ст. залишається майже у вигляді «плафонного живопису» в палацах культури.

Різка зміна обстановки настає з початком десталінізації суспільно-культурного життя після смерті диктатора Й. Сталіна і приходом хрущовської «відлиги». Переживає відродження національна пам'ять у творчості українських нонконформістів, особливо представників Клубу творчої молоді в Києві на чолі з А. Горською, які зверталися до техніки мозаїки, значно розширивши її техніко-технологічні можливості.

Авторка простежує еволюцію техніко-технологічних засобів монументально-декоративного розпису в українському мистецтві другої половини ХХ ст., що проявилось не лише у відновленні живопису на тинку технік темпері й енкаустики, а й розширенні матеріалів мозаїки, зокрема завдяки використанню відходів металургійного виробництва (шлакоситалу) і застосування як матеріалу для мозаїки металоємалевих плит та техніки гарячої емалі. Наголошено також на широкому розвитку вітражів, та розширенні його техніко-технологічних характеристик. Акцентовано увагу на необхідності збереження мистецької спадщини, зокрема мозаїчних панно, що у сучасності руйнуються і не відтворюються.

У четвертому розділі дисертантка пропонує авторський погляд на муралістський рух як явище сучасних настінних розписів у міському просторі і зазначає, що цей рух прийшов в Україну із значним запізненням у порівнянні з країнами Західної Європи й Америки, утім, починаючи з 2010-х років, набуває все більших обертів.

Авторка подає аналіз антивоєнних муралів, що набули особливого поширення в Україні і світі з початком повномасштабного вторгнення російських військ на українські землі 24 лютого 2022 р., виявляє новий контент сучасного стінопису в Україні та світі. У роботі констатовано, що превалюючими техніками сучасного стінопису стали акрил, спрей-арт або їхнє поєднання в муралах, що віддзеркалюють еволюцію розпису в нових умовах і сучасній архітектурі. Наголошено певних рисах, які об'єднують муралістів і майстрів графіті: забарвлення символічних жовто-блакитних кольорів українського прапора.

Надзвичайно позитивним моментом праці є розгляд впровадження технологій віртуальної і доповненої реальності. Мурали та арт-об'єкти збагачуються, долучаючись до діджиталізації мистецтва. Це надає змогу зацікавити суспільство та залучити його представників до процесу творення. Розкрито, що AR не створює нову реальність, але перетворює існуючу на більш яскраву та інформативну, і це головна відмінність віртуальної від доповненої реальності. Цінності розвідкам надає той факт, що до наукового обігу впроваджено нові мурали на антивоєнну тематику самої дисертантки.

Кожний з розділів завершується формулюванням проміжних результатів дослідження. У **загальних висновках** до дисертації наведено узагальнюючі результати роботи. Представлене до розгляду дослідження характеризується логічністю викладу матеріалу, комплексністю та структурованістю, усі підрозділи взаємопов'язані між собою. Висновки до розділів і загальні висновки цілком аргументовані й засвідчують достатній рівень наукової компетенції та професійної кваліфікації дисертантки. Наукові положення і рекомендації кваліфікаційної роботи А. Худякової обґрунтовані коректним

використанням методологічного комплексу, закріплені відповідною апробацією та ефективним впровадженням результатів дослідження. На мою думку, незважаючи на деякі недоречності, робота потужна, міцно підкріплена фактологічним матеріалом і практичними дослідженнями, а головне, дуже необхідна фахівцям, оскільки спирається на досвід саме української школи.

8. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності. Повнота викладу наукових положень і результатів в опублікованих роботах в основному відповідає вимогам. У дослідженні не виявлено текстових запозичень або використання наукових результатів інших дослідників без посилань на відповідні джерела.

9. Мова і стиль дисертаційної роботи. Кваліфікаційна робота та її розділи характеризуються єдністю змісту й форми. Дослідження написано відкритим науковим стилем, з використанням відповідного темі фахового термінологічного апарату, притаманного процесам фахової діяльності. Бібліографічний опис джерел в основному відповідає вимогам.

10. Зауваження до дисертації та дискусійні питання.

Безперечно, кваліфікаційна робота А. Худякової заслуговує на позитивну оцінку, проте, варто виокремити поодинокі зауваження та рекомендації, які можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час процедури публічного захисту:

1. На наш погляд, авторка, що кількома словами посилається на стінопис Давнього Єгипту і племен майя (с. 63), мала би принаймні легко і ненав'язливо нагадати про існування в другій половині XVIII ст. на землях Поділля, Волині і Київщини так званого ілюзорно-квадратурного розпису храмів і монастирів, як свідoctва єдності українського та європейського сакрального мистецтва, штучно перерваного і зруйнованого російською імперською владою.

2. Розглядаючи сакральний стінопис другої пол. XX – поч. XXI ст., дисертантка чомусь не згадала такого відомого сучасного майстра стінопису, яким є Роман Василик зі Львова, а також київського художника муралів й

стріт-арту Володимира Пастушака, стінописи якого прикрашають багато міст України (Київ, Чернівці, Ірпінь, Кам'янець-Подільський та ін.).

3. У тексті дисертації не зазначено і невідомо, яка Вчена рада, якої інституції і коли затверджувала тему кваліфікаційної роботи дисертантки, вказана лише кафедра.

4. Перелік умовних скорочень не містить аббревіатури «рф», хоча вона повторюється 32 рази. Дослідники з України зрозуміють, іноземні – ні.

5. Зустрічаються орфографічні і друкарські помилки (с. 156 та ін.), русизми (по всьому тексту); не уніфіковані використані у тексті лапки, а також по-різному в однакових випадках подаються тире й дефіси.

Проте, вищевказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та на його наукову новизну.

У цілому, робота повністю відповідає усім вимогам МОН України: «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. №341) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), які пред'являються до дисертацій, а її авторка А.Г. Худякова безумовно, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Наталія УРСУ